

Hayat

TARİH

sayı: 7 Temmuz 1975 • 10 Lira

MECMUASI

VI. Mehmed Vahîdeddin

MİDHAT SERTOĞLU

SULTAN Vahideddin, Mustafa Kemal'le son görüşmesinde, onun devleti kurtarması gerektiğini söyledikten sonra tamamen Mustafa Kemal Paşa'nın tahmin ettiği gibi konuştu. Düşmanın memlekete fiilen hâkim olduğundan ve elde karşı koyacak hiç bir kuvvet bulunmadığından bahsederek tek çıkar yolun onların siyasetine ayak uydurmak olduğunu ileri sürdü. Ondan da gittiği her yerde halkı bu siyasete uydurmak ve buna karşı gelmeye teşebbüs edenleri sindirmek suretiyle İtilâf devletlerinin memnun etmesini istedi ve ancak bu sayede iyi ve millî çıkarlara az çok uygun bir barış elde edilebileceğini de sözlerine ilâve etti.

Mustafa Kemal Paşa ona, mânâsını belki çok sonra sezip idrâk edebilmiş olduğu bir cevap verdi:

— Merak buyurmayın efendim, görüşünüzü anladım. Ferman edilirse hemen hareket edeceğim ve bana emir buyurduğularımızı bir an bile unutmayacağım.

Vahideddin son olarak:

— Muvaffak ol! temennisinde bulundu.

Mustafa Kemal Paşa bunun üzerine Vahideddin'in yanından çıktı ve bundan sonra bir daha birbirlerini görmediler.

Şimdi, olayların biraz evveline dönelim:

İttihatçılar'ın, kendisini veliahdlikten düşürüp V. Mehmed Reşad'dan sonra tah-

ta amcazâdesi Abdülmecid Efendi'yi geçirmeyi tasarladıklarına dâir bir rivayet varsa da bunun doğruluk derecesi belli değildir. Ancak, şu muhakkaktır ki V. Mehmed Reşad'ın vefatının ertesi günü Vahideddin mutâd törenle ve olaysız şekilde son Osmanlı padişahı olarak tahta oturmuştur.

«BU BİR FELÂKET !..»

Çengelköy'deki köşkünden bu maksatla Topkapı sarayına geldiği zaman, o sırada romatizma yüzünden yürümekte güçlük çektiği için kapıdan girince bastonunu istediğini, ancak köşkte unutulduğunu öğrenince:

— Bu bir felâket!.. dediğini Ali Fuad Türkgeldi hâtıralarında anar ve şöyle devam eder:

— Böylece, saray kapısından içeriye adım atınca ilk söylediği söz «felâket» lâfı oldu. Bütün saltanat zamanını da felâketle geçirdi.

Merhum İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın naklettiğine göre eski Adliye Nâzırı Sahibmollabeyzâde İbrahim Bey, tahta çıkışından birkaç gün sonra saraya tebriğe gittiği zaman, VI. Mehmed Vahideddin kendisine şunları söylemişti:

— Aczim var, korkuyorum. Maddeten hiç bir şeyden korkmam. Fakat, üzerime

pek ağır bir vazife aldım, Allah'tan korkarım. Bu saray, bizim baba ocağıdır. Siz böyle şeyleri anlarsınız. Odaların birinde doğmuşum, birinde büyümüşüm, birinde babam ölmüş, birinde amcama veya kardeşime bir şey olmuş. Kısaca biri fecî, biri ruh okşayıcı... Bunları gördükçe heyecanlanıyorum...

Başkâtipliğinde bulunan Ali Fuad Türk-geldi, Vahîdeddin'i şöyle anlatır:

DAKİKADA BİR KELİME

«Asabî yapılı ve hiddetli huylu olup ara sıra adamlarına bağırır, fakat hiddeti çabuk geçerdi. Sultan Reşad uzun sözden sıkılıp dinlemek istemezdi. Sultan Vahîdeddin ise kendisine söylenen bir sözü sonuna kadar dinlerdi. Sultan Reşad selâmlık resmine güler yüzle çıkar ve selâmına duran askerî ve mülkî erkânın her birinin basma kalıp bir sözle gönlünü alırdı. Sultan Vahîdeddin, dairesinde ne kadar nâzik ise, dışarıda da okadar soğuk görünürdü. Selâmlığa gidip gelirken başını önüne eğip kimseye iltifat etmeden çatık yüzle geçerdi. Vükelâyı hep bir arada kabul ettiği sırada gözlerini kapayıp her kelime ağzından birer ikişer dakikada çıkmak suretiyle ve hafif sesle birkaç söz söylerdi. Vükelânın çoğu kendisinin iyi söz söylediğine değil, hattâ lâkırdı söyleyebileğine bile kani değillerdi. Fakat bir adamı birkaç kere yanına kabul edip de kendisine alıştıktan sonra gittikçe açılarak bazan bir saat muntazam söylerdi. Okuduğunu iyi anlardı. Yazısı ve imzası düzgündü. Fikirlerini kâğıt üzerine koymakta zahmet çekmezdi. Sultan Reşad'dan daha akli başında ve daha vukflu olduğu hâlde inat ve ısrarının ve kararsızlığının kurbanı olup ahvâlin vehametinden nefsinin kurtarmak şöyle dursun, her türlü tehlikeyi kendi üzerine davet etti. Öyle zamanda Ferid Paşa ile yardakçılarının önüne çıkmaları kendisi için büyük felâket oldu. Bazı Avrupa'ya gidip gelenlerin bilir bilmez kendisini kandırmaları da o felâkete bir ek teşkil etti.»

İbnülemin Mahmud Kemal İnal da şöyle diyor:

«IV. Sultan Murad'ın, koca Yavuz'u tak-

lide yeltenmesi gibi — teşbih câiz ise — Vahîdeddin'in Abdülhamid'i taklid etmek istediği bazı hâl ve sözlerinden anlaşıl-maktadır.»

31 ağustos 1918 günü Osmanlı tarihinde son kılıç alayı yapıldı. Vahîdeddin deniz yoluyla Eyüpsultan türbesine gelip o sırada İstanbul'da bulunan Şeyh Seyyid Ahmed Sünûsi eliyle kılıç kuşandı ve karadan Topkapı sarayına geldi. Yolda Fâ-tih ile II. Mahmud'un türbelerini de ziyaret etmişti.

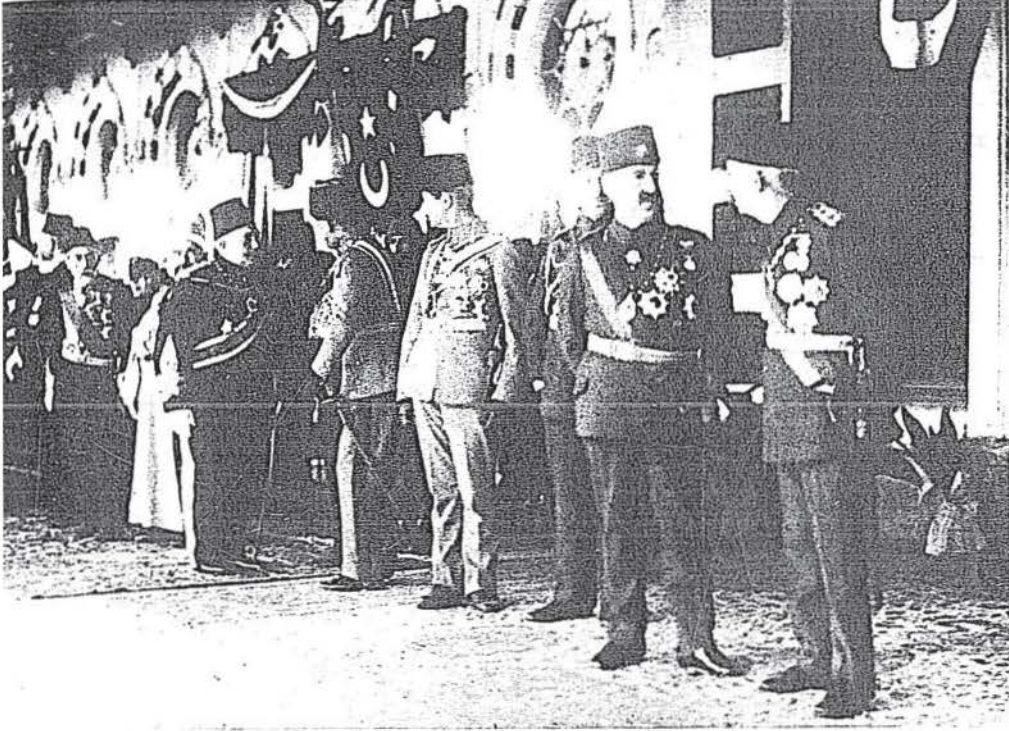
Eyüb'te arabalara binileceği sırada Sad-râzam Talât Paşa Boğaz'dan düşman uçak filolarının geçmiş olduğuna dâir, bir tel-graf alındığını haber verdiğiyse de padişah:

— Onlar dindar adamlardır, böyle dinî tören sırasında saldırmazlar, diyerek tel-lâş göstermemiştii.

MONDROS MÜTAREKESİ

8 ekimde Talât Paşa istifa etti. Böylece Türkiye'yi Birinci Cihan Savaşı macerasına sürüklemiş olan İttihad ve Terakki Partisi de iktidardan düşmüş oldu. Ancak Talât Paşa iktidara birdenbire İttihad ve Terakki düşmanlarının gelmesini önlemek maksadiyle bu partiye mensup iki kişinin ve bu arada bilhassa Maliye Nâzırı Cavid Bey'in yeni kabineye alınmasını şart koşmuş ve kendisine ısrarla istifa teklifinde bulunmuş olan Vahîdeddin de bunu kabul etmişti. Sadrâzamlık Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa'ya teklif olunduysa da Talât Paşa'nın şartlarını kabul etmediğinden kabineyi kuramadı. Bunun üzerine evvelâ II. ordu, sonra Kafkas cephesi kumandanlığında bulunmuş olan İzzet Paşa bu vazifeyi yüklendi ve harbiye nâzırlığını da üzerine aldı. 30 ekim 1918 günü de bir milletin idam hükmü demek olan Mondros mütarekesi imzalandı. Mütarekeyi Osmanlı devleti adına bahriye nâzırı Rauf (Orbay), hariciye müsteşarı Reşad Hikmet ve kurmay yarbay Sadullah Beyler, itilâf devletleri adına Akdeniz Kuvvetleri Kumandanı Vis-Amiral Arthur Galtrope imzalamışlardı. Rauf Bey ve arkadaşları geri dönünce saraya gittilerse de, Vahîdeddin rahatsızlığını bahane ederek kendilerini huzuruna kabul etmedi.

Vahideddin (sağ başta) veliahdlığı sırasında bir törende.

Çünkü Damad Ferid Paşa'ya yapılan muameleden dolayı kırgın bulunuyordu.

Lûtfi Simavî Bey hâtıralarında olaydan şu şekilde bahseder.

«Evvelce budalalığına hükmettiğini bazı şehzâdelerden ve yanından çıkarken söylediklerinden dönüp fikir değiştirdiğine inandığını padişahın pek yakını olan bir zattan duyduğum ana-baba bir kızkardeşi Mediha Sultan'ın zevci Ferid Paşa, cülûstan biraz sonra nasılsa hünkârın itimadını kazanmış ve onun gözünde birdenbire memleketin en kudretli hükümet ricâlinden olmuştu.»

«DELİDİR FERİD PAŞA»

Ahmed İzzet Paşa diyor ki:

«İtilâf devletleri mütarekeye razı olup Mondros'ta bulunan Amiral Galthrope'a delegelerimizi göndermemiz telgrafla bil-

dirilince saraya giderek durumu padişaha arzettim. Kendisi Damad Ferid Paşa'nın delege olarak gönderilmesinin uygun bulunduğunu söyleyince, hiç beklemediğim böyle bir teklif karşısında elimde olmadan ağzımdan şu sözler çıktı:

— «Aman efendimiz, Ferid Paşa delidir. Bu mühim vazifenin hiç bir zaman ehli olamaz.

«Padişah:

— «İdare ederiz dedi.

«İktidarsızlığı, övünmeleri, geçimsizliği, şahsının tavır ve hareketlerinin garipliği ile bilinen Ferid Paşa, padişahın emri ile Bâbüâlî'ye geldi. Kendisine mahsus olan acayip tavrıyla söze başlayarak Mondros'a gideceğini ve tâyin edeceği şartları amiral kabul etmediği takdirde vakit kaybetmeden Londra'ya gidip eski dostu olan babası VII. Edward'ın dostluğunun padişaha miras kalması lâzım geldiğini krala

anlatıp en ılımlı şartları kabûl ettireceğinden emin olduğunu ilâve etti.

«Damad Ferid Paşa'nın zan ve tahmin edildiğinden de fazla cahil olduğunu gördüğümden meseleyi vekiller heyetinde görüşeceğimizi ve alınacak kararın ona bildirileceğini söyleyerek kendisini savdım.

«Arkadaşlarım onun delegeliğine haklı olarak ve şiddetle muhalefet ettiklerinden bu vazifeyi bahriye nâzırı Rauf Bey'e tevdi ettik. Bâbüâlî'ye geldiyse de mecliste önemli müzakerelerle meşgul olduğumuzdan kendisini kabûl edemedim.»

İşte, Vahideddin'in Mondros'tan dönen delege heyetini kabûl etmemesinin sebebi bu olay, yani eniştesi Damad Ferid Paşa'nın mütareke imzalanmasına delege seçilmemesiydi.

Böylece, o zamana kadar sevmediği Ferid Paşa, padişah üzerinde yavaş yavaş nüfûz kazanmaya başlıyordu.

DÜNYADA ÜÇ MEL'UN VAR

Ali Fuad Türkgeldi hâtıralarında kendisine hazine kâhyası Refik Bey'in, Vahideddin'in padişah olmadan evvel Damad Ferid Paşa hakkındaki duygularını şu şekilde açıklamış olduğunu naklettiğini kaydeder:

— Dünyada üç mel'un vardır, bunlar bir sacayağıdır. Biri bizim hemşire, biri zevci olan Ferid Paşa, biri de onun oğlu Sâmî... (1)

İsmail Hâmi Dânişmend ise, bu konuyu Vahideddin'in küçük kızı Sabiha Sultan'a sorduğunu, onun da bunun katiyen doğru olmadığını, babasının yalnız Damad Ferid Paşa'yı sevmediğini, kız kardeşiyle yeğeni ni aksine çok sevdiğini söylediğini nakleder.

Damad Ferid Paşa Vahideddin'e, kendisinin İngiltere Kralı V. George'un babası ile eski dost olduklarını ve bu sayede krala tesirde bulunarak daha hafif şartlı bir barışı elde edebileceğini telkîn ettiği ve padişahı buna inandırdığı anlaşılmaktadır. Vahideddin'in ona sınımsız sarılmasının sebebi budur. Aslında böyle bir dostluk da mevcut değildi, Ferid Paşa Londra elçiliğinde kâtip olarak bulunduğu sırada muhtemelen VII. Edward'a takdim edilmişti;

ancak bir dostluk bahis konusu olamazdı. Hattâ olsa bile, İngiltere'de parlamento'nun güven oyuna dayanan bir kabine mevcut olup kralın kararları imzalamak dışında bir yetkisi, hükûmet üzerinde bir tesiri yoktu. Kanunları veto hakkını ise, İngiltere kralları bir gelenek olarak kullanmazlardı.

İzzet Paşa, 8 kasım 1918 günü istifa etti. Buna sebep Vahideddin'in kabinede bulunan İttihad ve Terakki mensuplarının değiştirilmesini ısrarla istemesidir. İzzet Paşa, bu isteği anayasa ile bağdaşmaz gördüğünden istifa etmiş, onun bu durumu ve istifanamesinde kullandığı dil, padişahı gücendirmiştir. Nitekim, Tevfik Paşa'nın kurduğu son Osmanlı kabinesinde bir ara boşalan hariciye nâzırlığına tâyini Va-

(1) Mediha Sultan'ın ilk kocası Sâmî Paşazâde Necip Paşa'nın oğlu Abdurrahman Sâmî Bey.

VI. Mehmed Vahideddin veliahd iken.

hideddin'in isteği ile olmuş ve Tefvik Paşa onun dış işleriyle hiç meşgul olmadığından böyle güç zamanda hariciye nazırlığını idare edemeyeceğini ileri sürünce padişahın:

— Tâyin edelim de bakalım... Beceremezse daha iyi ya, çürür! cevabını almıştı.

«TALÂT PAŞA'YA ACIYORUM»

Vahîdeddin esasen daha sadrazamlığının başında İzzet Paşa'dan pek memnun kalmamış ve 31 ekim 1918 günü, mütareke görüşmesine memur edilen heyetten gelmiş olan ikinci telgrafın o gün gönderileceği İzzet Paşa tarafından bildirildiği hâlde gelmemesinden müteessir olarak:

— Sadrazam Paşa hazretleri bizi bu kadar ihmâl etmeseler iyi olur. Makamın, mevkin, şahsiyetin ehemmiyetini Talât Paşa biraz geç de olsa daha iyi anlamıştı, demiş ve İzzet Paşa'nın istifa şekli karşısında:

— Vallahi Talât Paşa'ya acıyorum, demekten kendisini alamamıştı,

Bir defasında da Talât Paşa hakkında şunları söylediğini Ali Fuad Türkgeldi nakleder:

«Bu memleketi idare için meğer iki adam lâzımmış. Biri Sultan Hamid, öbürü Talât Paşa... Ama, ben onlar gibi idare edemem. Talât Paşa, bizim halkımızı çok iyi anlamıştı. O, hakikaten müstesna bir şahsiyetti. Eğer o muhitte kirlenmemiş olsaydı, biz onunla bu memleketi kurtarabilirdik.»

Halil Mentesh diyor ki:

«Meclis beni yeniden rejs seçmişti. O sırada huzura kabul edilmişim. Padişah Vahîdeddin şunları söylemişti:

— «Bu Talât Paşa ne büyük bir vatansever, ne fedakâr insandır. Kendi halefinin (yani İzzet Paşa'nın) muvaffakiyeti için canla başla çalıştı.»

İTTİHATÇI DALAVERESİ

Ancak, Vahîdeddin'in bu gibi duyguları uzun sürmemiş, Damad Ferid Paşa ile taraftarlarının tesiriyle esasen eskiden beri sevmediği İttihatçılar'ın yaman bir düş-

man kesilmiş, hattâ her meseleye bu açıdan bakmaya başlamış, yine onların telkini ile Anadolu'da Atatürk'ün önderliğinde başlamış olan Millî Mücadele'yi bile «bir İttihatçı dalaveresi» olarak görmüş ve bu harekete açıkça cephe almıştır. Kendisi tahta çıktıkdan bir süre sonra:

— Ben, devlet ve memleketime bir hizmet ümidinde bulunmasaydım Çengelköy'de rahat rahat otururken bu pek ağır yükü kabul etmezdim. Bu yaştan sonra mezarıma padişah diye yazdırmak hevesinde değilim, demiş ve bunu samimiyetle söylemişse de o sırada devlet ve memlekete nasıl hizmet edilebileceğini kestiremeyerek yakışını Damad Ferid Paşa'ya kaptırıp felâkete sürüklenmiştir.

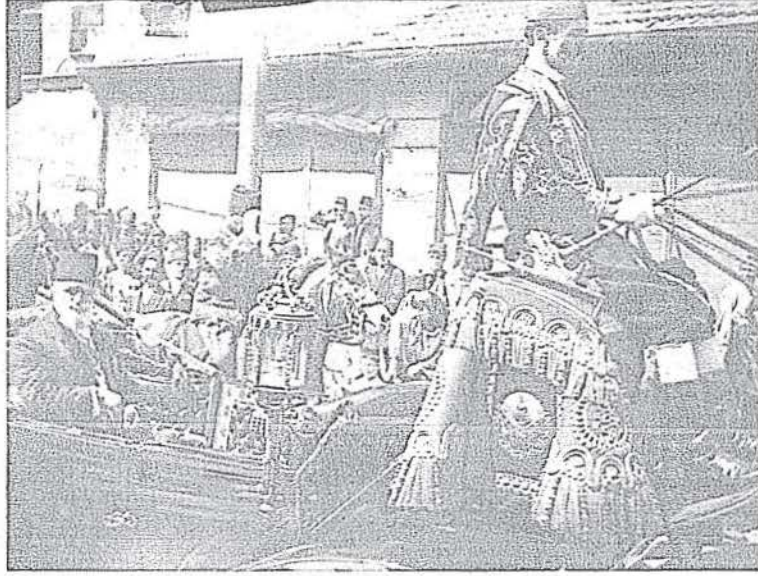
Damad Ferid Paşa da onu kendisine inandırıp bağlamak için elinden gelen her şeyi yapar ve bilhassa daima yalan söyler, yalanlarının meydana çıkması için de her çareye başvururdu. Bunun için sadrazamlıkları sırasında ne kimseğin padişahın huzuruna kabulünü, ne yazılı olarak bir şey takdim etmesini, ne de kendisinin başkanı bulunduğu Hürriyet ve İtilâf partisine muhalif gazetelerin onun tarafından görülmesini isterdi. Ali Fuad Türkgeldi diyor ki:

PADİŞAHIN OKUYACAĞI GAZETELER

«Hünkârı âdeta inhisarı altına almak isterdi. Hattâ bir gün küçük mâbeyn'deki bekleme odasında maşanın üzerinde birkaç gazete bulunduğunu görünce:

— «Bu gazeteler, buraya kadar çıkmamalıdır. Padişah tarafından okunabilecek gazete Sabah ve bir dereceye kadar İkdâm gazetesidir, demişti.»

Zamanla ona o derece körü körüne inanmıştı ki, bütün memlekette Damad Ferid Paşa aleyhinde doğan umumî nefrete, onun mecnunca icraatına, Paris barış konferansında uğradığı hezimete rağmen kendisinden vazgeçemez olmuştur. Beşinci ve son sadrazamlığı sırasında nihayet İtilâf Devletleri mümessilleri Vahîdeddin'e başvurup onun bu makamdan uzaklaştırılmasını istemişlerdir. Halbuki evelce Paris barış görüşmelerinde uğradığı hezimete ve sonunda kendisinin tasdik etmeyi

Saltanatın kaldırılması üzerine bir halife olan II. Abdülmecid.

reddettiği Sevr andlaşmasının imzalanması durumunun hâsıl olmasına rağmen, Vahîdeddin sadrâzamlığa yine onu getirmiştir. Sadrâzam Salih Paşa 2 nisan 1920 tarihinde İtilâf devletlerinin Kuvây-ı Milliye aleyhindeki isteklerine mukavemet edemeyip istifa edince hükûmeti kurması Tefik Paşa'ya teklif olunmuş, lâkin kendisi bunu reddetmişti. Bunun üzerine bu görevinin yeniden Damad Ferid Paşa'ya verileceği söylentileri dolaşmaya başladı. Meclis İkinci Reisi Hüseyin Kâzım Bey saraya gidip mâbeyn başkâtibi Ali Fuad (Türkgeldi) Bey'e:

— Eğer Ferid Paşa İngiltere'den sağlam bir söz almışsa zât-ı şâhâne kendisini sadarete getirsin, biz de el birliği ile çalışırız. Fakat böyle bir söz almamışsa kendisinin sadâreti memleketçe pek fena tesir hasıl edeceğinden bunu yapmasın, dedi.

Ali Fuad Bey, meseleyi arzedince Vahîdeddin Damad Ferid Paşa'nın bahis konusu sözü almış olduğunu bildirdi.

Hüseyin Kâzım Bey ise bununla yetinmeyerek huzura çıkıp Damad Ferid Paşa'nın sadrâzamlığa getirilmesinin memleket ve saltanat için felâketi davet edeceğini söyledi. Hümkâr, buna kızarak:

— Ben istersem Rum Patriği'ni de, Er-

meni Patriği'ni de getiririm, hahambaşayı da getiririm, dedi.

Hüseyin Kâzım Bey ise soğukkanlılıkla: — Getirirsiniz ama, faydası olmaz, cevabını verdi.

Vahîdeddin:

— Ben öyle karar verdim, getireceğim! diye kesip attı ve 5 nisan 1920 günü Damad Ferid Paşa'yı dördüncü defa hükûmeti kurmaya memur etti.

Bu kabinede adliye nezaretine getirilen temyiz mahkemesi dilekçe dairesi reisi Ali Rüşdü Efendi'yi bu vazifeyi kabûle teşvik ederken Vahîdeddin kendisine şunları söylemişti:

— Kabinenin bizzat sizin başkanlığınızda bulunmasının uygun olacağını biliyorum. Fakat, Ferid Paşa, İngiltere hükûmeti nezdinde itimada mazhar olduğundan şu sırada iş başına getirilirse iyi tesir hâsıl edeceği ihsâs edildi...»

Kendisine bunun İngiltere hükûmeti tarafından «ihsâs» edilmesi mümkün olamayacağına göre bu işi herhalde ya Damad Ferid Paşa veya onun adamlarından biri yapmış olmalı.

Milli Mücadele'nin zafere ulaşması üzerine Damad Ferid Paşa 22 eylül 1922 günü ailesiyle beraber yurd dışına kaçmıştı.

Bu sırada Osmanlı devletinin son sadrâ-zamı bulunan Tevfik Paşa, İbnülemin Mahmud Kemal İnal'a şunları anlatmıştır:

ÇAPKIN DEVLETİ NE HÂLE KOYDU!..

«Padişah, elinde bir kâğıt tuttuğu hâlde beni kabûl edip:

— «Hemşirem Mediha Sultan, romatizmasından şikâyetle sahilde (yani Baltalimanı'ndaki yalıda) oturamadığını, bir konak tedarik ettirilmesini söylediğinden bir yer hazırlanıp döşetilmesini (Hazine-i Hassa Umum Müdür Vekili) Said Bey'e tenbih etmiştim. Şu kâğıdı okuyunuz (Mediha Sultan burada kaldıkça romatizmasının artacağından ve tedavi için Avrupa'ya gidilmesi hakkında kocası tarafından yapılan ısrara mukavemet edemediğinden iki saat evvel Avrupa'ya doğru hareket ettiğini yazmış bulunuyordu). Çapkın, (yâni Damad Ferid Paşa), hem devleti bu hâle koydu, hem gitti, dedi.»

Böylece Vahîdeddin Damad Ferid Paşa'ya inanıp güvenmekle ne büyük bir hatâ işlediğini anlamış, lâkin iş işten geçmiş bulunuyordu.

Yine Tevfik Paşa anlatmıştır:

«İstanbul'a gelen Rafet Paşa padişahla görüştüktan sonra:

— «Sarayın kapılarını kapattırınız. Kimseyi içeriye almayınız. Münasebetsiz adamlar gelir, söz olur. Zât-ı şâhâneniz yalnız selâmlık resmi için camiye çıkınız. Başka bir yere gitmeyiniz, demiş.

«Hâlbuki padişah, bundan sonra Mustafa Sabri (2) Efendi ile Ali Kemal'i huzuruna kabûl etmiş. Ben itiraz edince:

— «Üç dört defa geldiler, kabûl etmedim. Israr ettiler. Belki mühim bir şey söylerler diye çağırdım. Kabinenin gevşekliğinden ve Anadolu'ya karşı müsait davranıldığından, bir gün kendilerinin ezileceğinden bahsettiler. Sözlerine ehemmiyet vermedim. Hattâ Said Molla'nın bir kâğıdını getirdiler; açmadım, şurada duruyor, dedi.»

Bundan sonra olaylar hızla gelişti. T.B.M. Meclisi 1 kasım 1922 günkü tarihî oturumunda şahsî saltanatı ilga etti. Böylece padişahlık müessesesi sona ermiş ve Va-

hîdeddin'in aslında padişah olarak resmî bir sıfatı ve meşrû bir mevki kalmamıştı. Yalnız halifelik sıfatı devam ediyordu. Bu arada İstanbul (Beyoğlu, Üsküdar ve Çatalca dahil) bir vilâyet şeklinde idare olunmak üzere T.B.M. Meclisi Hükûmeti'nin idaresine geçti. Bu sırada ilk defa Vahîdeddin'in saltanattan resmen feragat edeceğine dair söylentiler dolaşmaya başladı. 7 aralıkta İsmet Paşa, hariciye vekili ve Lozan barış konferansına katılacak olan heyetin başkanı sıfatıyla İstanbul'a vardı. Halkın coşkunu gösterileriyle karşılandı. Lâkin, İstanbul'da bir padişah yokmuş gibi davrandı. Aynı gün ise gazeteler Vahîdeddin'in saltanattan feragat etmeye karar verdiğini yazıyorlardı; ancak onun verdiği başka bir karardan henüz haberleri yoktu.

PADİŞAH YURDU TERKETMEMELİYDİ

Geçen bütün olaylara rağmen Vahîdeddin'in tutacağı tek bir yol vardı: İstanbul'da kalmak ve gerektiğinde hareketlerinin hesabını vermeye. Kendisini suçsuz sayıyor idiyse, bunun delillerini ortaya koyarak şahsını savunması lâzımdı. Suçlu olduğunu kabûl ettiği takdirde ise, milletin vereceği karara razı olmalıydı. Bu karar her ne olursa olsun, onun hakkında nihayet kendi milleti tarafından verilmiş olacaktı. Buna şeref ve metanetle katlanmak gerekiyordu.

Halbuki Vahîdeddin böyle yapmadı. Düşman himayesine sığınarak vatan topraklarını terketmeyi, yurdundan gizlice kaçmayı tercih etti. Böylece, şahsî endişelerinin ağır bastığını ve onu yanıltarak yeni bir hatâyâ sürüklediğini tarih görmüş oldu.

Firar plânı, gayet gizli tutuldu. Vahîdeddin, evvelâ işi kayınbiraderi ve hademe-i hassa (saray hizmetçileri) müdürü kaymakam (yarbay) Zeki Bey'e açtı. Ve onu kendi adına general Harrington'a göndererek İngiltere devletinin himayesini talep etti. Aynı zamanda başmâbeyinci Ömer Yaver ve baştabib Reşad Paşalar'la oğlu Ertuğrul Efendi'yi, ikinci ve üçüncü musa-

(2) Mütareke devrinin meş'um şeyhulislâmı ve Millî Mücadele'nin tanınmış aleyhdarı.

hib Mazhar ve Hayreddin Ağalar'ı, seccâdecibaşı Büyük İbrahim, esvabçibaşı, berberbaşı Mahmud'u olaydan haberdar etti. Bunlar, kendisine en yakın olan kimse-lerdi ve hepsi de onunla birlikte gitmeyi kabûl ettiler. Firar plânını, bunlardan baş-ka hiç kimse bilmiyordu.

General Harington'un cevabı bir süre gecikti. İşte, bu arada Vahideddin haya-tının en heyecanlı ve en ızdırıplı ânlarını yaşadı. İsteğinin İngilizler'ce kabûl edil-memesi ihtimali onu fena hâlde endişelen-diriyordu. Millî ordunun müstevli düşma-nı vatanın bağrında imha etmiş ve artıklarını İzmir rıhtımlarından denize dök-müş olması, T.B.M. Meclisi hükûmetinin itibarını son dereceye yükseltmişti. Barış konferansının toplanmak üzere bulunduğu bu günlerde Türkler'le iyi geçinmeyi ve yeni anlaşmazlıklar doğuracak olayların vuku bulmamasını, İngilizler her hâlde arzu ederlerdi. Esasen beklenen cevabın gecikmesi de bu tereddütler yüzündendi.

HAZİNEYE EL SÜRMEĞİ

Lâkin, sonunda general Harrington'un cevabı geldi.

Vahideddin, haberin geldiği 16 kasım perşembe gününü, Yıldız sarayındaki meş-hur Cihannümâ köşkünde geçirmişti. Zeki Bey, akşam üstü beklenen haberi getirdi. Vahideddin'in üzüntüsü bir ânda dağıldı. Hemen saray halkına sezdirmeden hazırlıklara başladılar. Padişahın şahsına ait eşya, özel evrak ve elli bin lira kadar kâğıt para bavullara dolduruldu. Vahideddin, bunun dışında hiçbir şeye el sürmedi. Saray hazinesini olduğu gibi bıraktı. Hat-tâ yanında bulunan altından ve değerli taşlarla bezenmiş bir kutuyu Refik Bey vasıtasıyla saray hazinesine iade etti. Bıraktığı pek değerli mücevher içinde Abdülmeccid'in kıymetli taşlarla süslü ve ortasında dikdörtgen şeklinde büyük bir pırlanta bulunan sorgucu da vardı. Bu, baba mirası ve meşrû mah iken onu bile götürmek istememişti. Halbuki tamamen meçhûl bir âkıbete doğru gidiyordu.

Bu iş sona erince, bekleyiş başladı. Sâ-dık adamları bütün gece efendilerini avu-tarak heyecanını hafifletmeye çalıştılar.

Damad Ferid Paşa.

Nihayet, ortalık aydınlandıktan sonra Va-hideddin yukarıda adını saydığımız dokuz kişiyle beraber Cihannümâ köşkünden inerek başka hiç kimseye görünmeden Yıldız sarayının Orhaniye kışlasına bakan Malta kapısına doğru yollandı. Zeki Bey'in daha evvel aldığı tertibat sayesinde sessizce buradan çıktı. Civar, İngiliz askerlerinin sıkı muhafaza ve nezareti altına alınmıştı. General Harington sultanı nâzik, lâkin soğuk bir tavırla karşıladı. Hazır bulunan otomobillere binilerek Dolmabahçe sara-yına inildi. Vahideddin, oğlu ve maiyeti sarayın parkından geçtiler, rıhtımda hazır bulunan istimbota binerek denizin ortasında, istim üstünde bekleyen Malaya zırhlısına çıktılar.

General Harington da dâima beraberle-rindeydi. Gemide İngiliz Akdeniz filosu kumandanı Vahideddin'i karşılayıp selâm-ladı. İstanbul'daki İngiliz komiseri vekili Neville Henderson da biraz sonra kendi-sini ziyaret ederek İngiltere kralı V. George'a bildirilmek üzere bir arzusu olup olmadığını sordu.

MALTA'YA HAREKET

Malaya zırhlısı, yurduunu terk edip gi-den Osmanlı padişahını hâmilan İstanbul limanından Malta adasına doğru saat

9.45'te hareket ettiği zaman, sarayda hâlâ kimsenin bir şeyden haberi yoktu. İşin güllünç tarafı o gün cuma olduğu için padişahı selâmlık alayına götürmek üzere saltanat arabası saraya gelmiş ve hazırlık başlamıştı. Vahîdeddin'in âdetine aykırı olarak ortada görünmemesi üzerine hâsıl olan merak gittikçe artıyordu. Sonunda araştırıldı ve durum anlaşıldı. Mâbeyn başkâtibi Rifat Bey, durumu derhal Refet Paşa'ya bildirdi.

Olaydan iki gün sonra çıkan «İleri» gazetesinde büyük edip ve vatansever Süleyman Nazif bu olaydan bahseden yazısında, sâkıt sultanın Malta adasına doğru yola çıkmasına pek tutuluyor, hürriyet ve vatan mücahidi birçok kahraman Türk evlâdının sürgün ve mahpus olarak sinesinde görmüş olan bu adanın, aynı milletin kurtuluş hareketlerine karşı çıkmış ve şahsı için ilk tehlikenin belirlediği anda yurdunu şerefli olmayan bir şekilde terketmiş olan eski bir hükümdarı, düşmanlarına iltica etmiş olarak görmeye tahammül edemiyordu.

Osmanlı şehzâdelerinin sakallarını tıraş etmeleri eskiden beri âdeti. Tahta çıkan şehzâde ise sakal bırakırdı. Padişah olduktan sonra Vahîdeddin her gün tıraş olmakta devam etti. O sırada başmâbeynci bulunan Lütfi Simavî Bey, bir münasebetini düşürerek yeni padişaha sakal bırakıp bırakmayacağını sormuş ve Vahîdeddin ecdâdından Yavuz gibi sakal bırakmayacağını, çünkü sakalını kimsenin eline veremeyeceğini cevabını almıştı.

İbnülemin Mahmud Kemâl İnal diyor ki:

— Vahîdeddin altmış yaşına yaklaştığı sırada tahta çıktığı için halkın gözüne genç görünmek fikrinde bulunmuş ise de bu hareketi ile kendisini aldatabilirdi, fakat halkı aldatamazdı. Bıyıklı padişah olmayı, ilk bıyıklı sadrâzam olan Talât Paşa'yı taklit etmek istediye buna bir şey denemez. Lâkin, Yavuz'u taklit etmek sevdasına düşmüşse bütün ecdâdı, hattâ delikanlı denilebilecek bir yaşta şehid edilen zavallı II. Sultan Osman hep bir ağızdan kahkaha ile gülerler.

Vahîdeddin, musikide bir hayli mahirdi. Eserleri usta işi idi. Sarayda haftada

bir gün fasıl heyeti vardı. Padişah, heyet başkanı İsmail Hakkı Bey'e:

— Eski kâlfalardan birinin eseridir. İşe yarar bir şeyse çalsınlar, okusunlar. Değilse bıraksınlar, diye kendi beste ve şarkılarını gönderirmiş. İsmail Hakkı Bey ve arkadaşları bunları çalıp okudukça eski bir kalfanın böyle mükemmel eserler bestelemesine şaşarlarmış. Sonradan işin aslını öğrenmişler. Eski hazinedarlardan bir hanım, Vahîdeddin'in hangi sazı eline alsa çaldığını nakletmiştir.

Son derece ağzı sıkı olup birisinden duyduğu bir sözü başkasına söylemez, bilhassa dedikodudan hoşlanmazdı. Babası çok evvel öldüğü için saray çevresinin dışında büyümüşü. Bu yüzden saraya ve hânedana ait dedikoduları esasen bilmez ve bunlardan bahsedilmesini de istemezdi. Resmî olmayan sohbetlerinin bile daima ciddi olmasına dikkat ederdi. Hem inatçı, hem kararsız, aynı nisbette evhamlı bir kimseydi. Ali Fuad Türkgeldi, tahta çıktıktan biraz sonra bir gece arzedilen meselelere bakarken büyük bir tabancanın kendi ayağının önüne yere düştüğünü ve padişahın bunu hemen alarak tozunu üfledikten sonra cebine koyduğunu nakleder. Bundan da evhamı yüzünden silâh taşıdığı anlaşılmaktadır.

Vahîdeddin Malta'da pek az kaldı. Hicaz Kralı Şerif Hüseyin'in dâveti üzerine Hivial kumpanyasının Mansûre vapuru ile yola çıkıp 15 ocak 1923 tarihinde Cidde'ye vardı. Oradan Mekke'ye gidip hilâfet ve saltanatın birbirinden ayrılmasının şeriate aykırı olduğuna dair İslâm âlemine hitaben bir beyanname yayınladı. Fakat, bundan bir sonuç hasıl olmadığını görünce, esasen iklimi ile uyşamadığı Hicaz'ı terkedip İtalya'da San Remo'ya geldi ve yerleşti. Burada büyük maddî sıkıntılara katlandıktan sonra 16 mayıs 1926 günü kalp sektesinden vefat etti. 120 bin lira borcu bulunduğundan alacaklıları tarafından cenazesine el konuldu. Böylece bir ay geçtikten sonra kızı Sabiha Sultan para tedarik edip haczi kaldırarak cenazesini Şam'a naklettirdi ve orada Sultan Selim camiinin bahçesinde gömüldü.

66 yaşında bulunuyordu.

S O N